

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

КУЧИК ГАЛИНА БОГДАНІВНА

УДК 811.111'372'42:[341.24-028.21=111]

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ДИСКУРСНІ ОСОБЛИВОСТІ
АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

ЛЬВІВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник

кандидат філологічних наук, доцент
БИК ІГОР СТЕПАНОВИЧ,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
БЯЛИК ВАСИЛЬ ДМИТРОВИЧ,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики
та перекладу

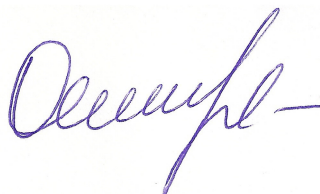
кандидат філологічних наук, доцент
КОЛЯДА ЕЛІНА КАЛЕНИКІВНА,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
професор кафедри практики англійської мови

Захист відбудеться «30» червня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «28» травня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук, доцент

 — О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У наш час перед міжнародною спільнотою виникає безліч питань щодо ефективних методів комунікації та розвитку стосунків на міждержавному рівні. Мову, що слугує унікальним засобом міжлюдського спілкування та міжкультурної комунікації, широко застосовують у різних сферах діяльності держав. Наростання глобалізаційних процесів у сучасному світі зумовлює різке збільшення форм міжнародної комунікації. Тут мова стає головним інструментом творення низки писемних документів (текстів), які виконують регулюючу, нормотворчу функцію. З огляду на це, доцільно зосередити увагу на особливих типах текстів регламентаційного характеру, а саме – на установчих документах міжнародних організацій, які є результатом комунікативної діяльності людей і виявом політичної волі держав. Зростання ролі політичної комунікації та недостатність дослідження цієї проблематики визначають **актуальність** обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках наукової теми кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка «Семантичні, функціональні та прагматичні аспекти політичного дискурсу (германські, романські та слов'янські мови)», номер реєстрації 0108U009550. Тему затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 9/2 від 27 лютого 2013 р.

Метою дисертації є дослідження англomовних текстів установчих документів міжнародних організацій, визначення структурних, лексико-семантичних, функціонально-стилістичних та дискурсних особливостей установчих документів міжнародних організацій.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– охарактеризувати стан наукової розробки проблематики у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, окреслити понятійно-категоріальний апарат дослідження;

– визначити місце і роль текстів установчих документів міжнародних організацій у системі класифікації міжнародно-правових документів;

– виокремити структурні компоненти текстів установчих документів міжнародних організацій та визначити їхню функціональну значущість;

– висвітлити специфіку вживання лексичних форм у текстах установчих документів міжнародних організацій;

– окреслити функціонально-стилістичні характеристики текстів установчих документів міжнародних організацій;

– проаналізувати дискурсні особливості творення та функціонування текстів документів у суспільному континуумі.

Об'єкт дослідження – англomовні тексти установчих документів міжнародних організацій.

Предмет дослідження – структурні компоненти, лексико-семантичний контент, функціонування і прагматика текстів установчих документів міжнародних організацій.

Матеріалом дослідження слугували англомовні тексти установчих документів міжнародних організацій – статuti, хартії, конституції, угоди, резолюції, конвенції, декларації, пакти тощо (загалом 249 документів), які відібрано з офіційних сайтів інтернет-ресурсів міжнародних організацій. Загальний обсяг текстів становить 4 218 сторінок.

Методологічну основу дослідження складають принципи та методи лінгвістики, політичної лінгвістики, дискурсології та політичної науки. **Методи** дослідження визначені метою та окресленими завданнями: *методи аналізу й синтезу* – для здійснення критичного огляду літератури; *суцільної вибірки* – для добору фактичної бази з офіційних електронних ресурсів, лексикографічних та енциклопедичних джерел; *описовий метод* – для виокремлення типологічних ознак і структурних компонентів тексту; *метод етимологічного аналізу* – для встановлення походження назви документа; *метод структурно-семантичного аналізу* – для визначення змістово-смыслового наповнення мовних одиниць у тексті; *метод аналізу словникових дефініцій* – для визначення змісту досліджуваних назв; *методи синтаксичного та стилістичного аналізу* – для виокремлення синтаксичних і стилістичних особливостей тексту документа; *метод порівняльного аналізу* – для зіставлення отриманих результатів; *метод відсоткових характеристик* – для визначення відсоткового співвідношення спеціальної лексики у текстах документів. Дані, отримані на всіх етапах дослідження, були верифіковані за допомогою *методу кількісних підрахунків*.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що вперше в українській лінгвістиці здійснено аналіз англомовних текстів установчих документів міжнародних організацій з точки зору структурних, лексико-семантичних, функціонально-стилістичних та дискурсних особливостей; виокремлено установчі документи міжнародних організацій як вид політичного тексту в системі міжнародно-правових документів; вдосконалено визначення комунікативного процесу через призму розширення учасників комунікації та її трактування не з позиції персонального актора, а стосовно діяльності колективних акторів у вигляді держав-учасників комунікативного процесу, метою якого є укладення міжнародної угоди; проаналізовано співвідношення тексту-дискурсу через призму установчих документів міжнародних організацій та встановлено взаємообумовленість і взаємозалежність цих елементів; охарактеризовано вживання спеціальної лексики в текстах установчих документів міжнародних організацій; визначено частотність вживання назв установчих документів залежно від конкретних історичних обставин.

Положення, які винесено на захист:

1. Тексти установчих документів міжнародних організацій за своїм змістом є політичними текстами, а за формою – документами дипломатично-регламентаційного характеру.

2. Тексти установчих документів міжнародних організацій є одночасно результатом і засобом втілення політичної волі держав до спільного вирішення проблем міжнародних відносин. Вони створюються у результаті політичної комунікації держав та інших акторів міжнародних відносин і є декларацією мети та механізмів діяльності інститутів міжнародного співробітництва.

3. Мовною базою текстів установчих документів міжнародних організацій є спеціальна лексика – терміни, терміносполучення, архаїзми, сталі словосполучення, назви посад та інституцій.

4. З точки зору стилістичних особливостей мова документів міжнародних організацій характеризується логічністю, офіційністю, беземоційністю, точністю, стереотипністю.

5. Текстам установчих документів міжнародних організацій як цілісним одиницям притаманні високий рівень реалізації текстових категорій зв'язності, цілісності, інформативності та завершеності.

Теоретична значущість полягає у науковій розробці положень щодо творення, функціонування та інтерпретації текстів установчих документів міжнародних організацій як окремого виду політичного тексту з його особливим місцем у системі міжнародно-правових документів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього використання: для подальшого дослідження дискурсних, стилістичних, лексико-семантичних особливостей англійських текстів установчих документів інститутів багатостороннього співробітництва; для підготовки спецкурсів із лексикології, лексикографії, ділової мови та під час викладання англійської мови на факультетах міжнародних відносин; для укладання документів, методичних розробок, посібників, підручників, словників. Результати дослідження можна використовувати у практичній діяльності органів державної влади та управління у галузі розробки та здійснення зовнішньополітичної діяльності держави.

Особистий внесок здобувача. Результати наукових робіт, опублікованих у фахових виданнях, отримані автором самостійно. Особистий внесок здобувача у наукових розвідках, написаних у співавторстві, полягає у визначенні поняття політичного дискурсу, а також у висвітленні комунікативних моделей текстів міжнародно-правового характеру.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях наукового семінару кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка (2010–2012 рр.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістичні проблеми та

інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах» (Львів, 2010 р.), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні напрямки досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов» (Житомир, 2011 р.), Всеукраїнській науково-методичній конференції «Гуманітарна складова вищої освіти: проблеми та перспективи» (Харків, 2011 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах» (Львів, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку філологічних наук» (Харків, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід» (Київ, 2015 р.) і на щорічних звітних конференціях ЛНУ імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні результати висвітлено у 16-ти публікаціях (2 статті у співавторстві, де внесок автора становить 75 %), зокрема: 7 статей опубліковано у фахових виданнях, 1 стаття – у закордонному науковому виданні, 1 стаття – як розділ колективної монографії; 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з них – 175 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 607 позицій, з них 122 – іноземними мовами, 249 позицій – список джерел ілюстративного матеріалу. У додатку, обсяг якого становить 10 сторінок, подано перелік міжнародних міжурядових організацій, установчі документи яких стали об'єктом дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт і предмет, сформульовано мету та завдання, зазначено джерельну базу праці, охарактеризовано методологію дослідження, сформульовано положення, що винесено на захист, розкрито наукову новизну дослідження, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, представлено дані щодо їхньої апробації, окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади та стан наукової розробки аналізу тексту**» проаналізовано науковий доробок дослідників у сфері лінгвістики та політичної лінгвістики, розкрито базові поняття дослідження. Оскільки дослідження має міждисциплінарний характер, під час аналізу стану наукової розробки проблеми окрему увагу приділено аналізу праць політологів та юристів-міжнародників, які досліджували установчі документи міжнародних організацій у контексті їхнього творення, структурних особливостей, механізмів імплементації тощо.

Текст, як центральний феномен лінгвістики, з огляду на широке застосування в сучасній науці та попри значну кількість праць, присвячених його аналізу (Р. Айгенвальд, А. Е. Бабайлова, Л. Г. Бабенко, А. Брендель, Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, Т. А. Єщенко, А. Загнітко, І. М. Кочан, М. П. Кочерган, В. А. Кухаренко, Ю. М. Лотман, В. В. Різун, О. О. Селіванова, М. Д. Феллер, В. Хайнеман, О. А. Чувакін та ін.), не має чітко сформульованого загальноприйнятого визначення, оскільки текст є багатокомпонентним і складним явищем, отож його визначення потребує уточнення шляхом введення нових критеріїв та врахування особливостей текстотворення відповідно до його завдань та комунікативної ситуації.

Під *текстом* ми розуміємо осмислену послідовність знаків та елементів мовленнєвої діяльності людини, яка має функціональні особливості і використовується у комунікації для передачі інформації визначеному адресатові.

Дискурс, як один з параметрів комунікації, має важливе значення у процесі дослідження та аналізу тексту, що пояснюємо широким застосуванням поняття дискурсу як щодо тексту, так і щодо ситуації, в якій твориться сам текст. Вважаємо, що *дискурс* є ознакою комунікативної діяльності та невід'ємною складовою процесу творення тексту. Увагу акцентовано на концептуальних підходах до тлумачення, розуміння та інтерпретації дискурсу (Е. Бенвеніст, І. А. Бехта, І. С. Бик, Р. Водак, Т. А. ван Дейк, О. Кубрякова, К. Я. Кусько, М. Я. Макаров, П. Серію, Ю. С. Степанов, М. Фуко, З. Харріс, П. Хартман, Є. Щеглов та ін.) та його співвідношення з текстом як феноменом комунікативної діяльності людини. У процесі з'ясування співвідношення дискурсу і тексту проаналізовано праці таких українських та зарубіжних дослідників, як Н. Д. Арутюнова, А. Г. Баранов, М. М. Бахтін, Ф. С. Бацевич, Р. Водак, Т. ван Дейк, В. І. Карасік, К. Ковшикова, Г. Кук, Т. Мілевська, М. М. Полюжин, К. О. Попова, К. С. Серажим, І. С. Шевченко та ін. Дискурс і текст, як взаємопов'язані та взаємообумовлені елементи процесу комунікативної діяльності людини, є нерозривно пов'язаними явищами.

У роботі розглянуто співвідношення понять тексту і дискурсу у контексті міжнародно-правових документів. Такий об'єкт дослідження обрали тому, що дослідники у своїх працях не приділяли належної уваги текстам установчих документів міжнародних організацій, оскільки акцентували увагу на політичній комунікації внутрішньодержавного характеру (виборчий процес, парламентська боротьба, дебати тощо), не спрямованій назовні.

Другий розділ **«Методологічні засади дослідження текстів установчих документів міжнародних організацій»** містить опис методики лінгвістичного аналізу відповідно до завдань і цілей роботи. Розглянуто загальні вимоги до організації комплексного дослідження текстів установчих документів. Запропоновано авторський підхід до необхідності комплексного

використання методологічних прийомів як лінгвістики загалом, так і дослідницьких засобів політичних наук зокрема. Інтегрований підхід до дослідження текстів установчих документів, який ґрунтується на структурному, описовому та функціональному методах, а також передбачає використання різних способів аналізу текстів установчих документів у структурній, лексичній та прагматичній парадигмах, виявляє лінгвальні й функціональні властивості англomовних текстів установчих документів міжнародних організацій.

Висвітлено основні етапи дослідження, які відповідають поставленим завданням. На першому етапі здійснено добір фактичного матеріалу. На другому етапі за допомогою описового методу виокремлено та класифіковано одиниці аналізу – структурні компоненти текстів установчих документів міжнародних організацій, такі як найменування, преамбула, основна частина, прикінцеві положення. На третьому етапі проаналізовано лексико-семантичні та синтаксичні особливості мови текстів установчих документів міжнародних організацій, а також стилістичні риси, характерні для цих текстів. Лексико-семантичний аналіз використано з метою виокремлення та аналізу частоти вживання спеціальної лексики. Синтаксичний аналіз залучено для характеристики структурних елементів тексту установчих документів міжнародних організацій на синтаксичному рівні. Здійснено порівняльний аналіз різних структурних елементів текстів установчих документів міжнародних організацій.

Поєднання комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дало змогу скласти доволі повне уявлення про структурні, лексико-семантичні, функціонально-стилістичні та дискурсні особливості установчих документів міжнародних організацій.

У третьому розділі дисертаційного дослідження **«Структурно-семантичні особливості текстів установчих документів міжнародних організацій»** подано типологію документів міжнародно-правового характеру. На широкому текстологічному матеріалі проаналізовано установчі документи міжнародних організацій та визначено їхнє місце у системі класифікації текстів.

Визначальною особливістю текстів установчих документів міжнародних організацій є їхнє функціональне призначення, тобто використання у процесі політичної діяльності на міжнародному рівні. Отже, такий текст поєднує в собі інформативність, директивність і характеризується контекстним забарвленням. Обираючи типологічну (класифікаційну) модель до текстів установчих документів міжнародних організацій, ми враховували передусім їхню очевидну приналежність (за змістом) до політичних текстів.

Структурними компонентами установчих документів міжнародних організацій є найменування, преамбула, основна частина і прикінцеві положення. Завдяки аналізу особливостей організаційної структури текстів

установчих договорів виявлено характерну особливість кожного структурного елементу – його відповідне термінологічне наповнення.

Завдяки методу етимологічного аналізу визначено терміни для позначення найменування установчих документів міжнародних організацій: *treaty*, *agreement*, *statute*, *charter*, *constitution*, *declaration*, *memorandum*, *convention*, *pact*, *resolution*. Зокрема, з'ясовано, що найуживанішим найменуванням установчих документів міжнародних міжурядових організацій є термін *agreement* (35 %). Друге місце за частотністю використання посідає термін *convention* (24 %), а третє – *constitution* (10 %). Меншою мірою застосовують терміни *treaty* (8 %), *statute* (7 %) та *charter* (6 %). У поодиноких випадках найменуваннями досліджуваних документів є *declaration* (4 %), *resolution* (3 %), *pact* (2 %) і *memorandum* (1 %). Отримані результати для наочності відображено на діаграмі (рис. 1):

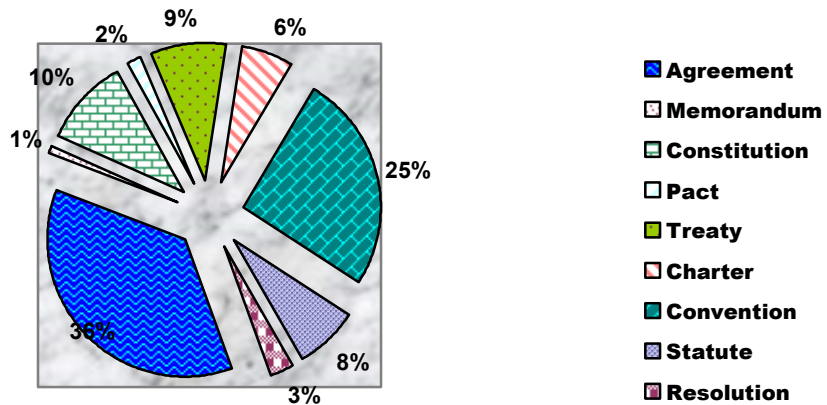

Рис. 1. Частотність використання назв установчих документів міжнародних організацій

На основі виконаного аналізу преамбул з'ясовано, що існує два види *преамбули*: традиційна (повна) і сучасна (спрощена). У традиційній преамбулі (I тип) виокремлюють такі складові (І. І. Лукашук):

1. Найменування держав чи органів, від імені яких або за дорученням яких укладають договір (*The participating States; The Governments of this Constitution; The contracting states; The States Parties to the present Charter; The (High) Contracting Parties; The Nations accepting this Constitution; The Governments of the States Parties to this Constitution; The plenipotentiaries of the Governments of the contracting countries*).

2. Передумови укладення договору (*Affirming that...; Bearing in mind...; Convinced that...; Conscious that...; Considering that...; Desiring to...; Determined that...; Expressing their wish...; Guided by...; Mindful of...; Realizing that...; Recognizing that...; Taking into consideration...*).

3. Мотиви (інтенції) укладення договору (*In order to attain the objectives; In order to direct their efforts; ... of enhancing the effectiveness ... in achieving the major objectives; With a view to strengthen[ing] the close relations*).

4. Мета укладення договору (*to determine the conditions of admission of participants; to develop all institutions; to encourage research and training; to ensure the circulation of information; to facilitate worldwide cooperation; to promote standardization; to provide technical assistance*).

5. Повідомлення про наміри укласти угоду (*Accepting these principles, the Contracting Parties agree and hereby establish the Organization; Have resolved to combine our efforts to accomplish these aims; In consequence whereof they do hereby create the Organization*).

6. Вступна формула згоди (*Have accordingly concluded this Convention; Have agreed as follows...; Have agreed to establish...; Have agreed to the present Charter; Hereby agree...; Have agreed upon the following...*).

Спрощена преамбула (II тип) вміщує лише перелік договірних сторін, однак не висловлює мотивів укладення договору. З проаналізованих установчих документів міжнародних організацій близько 93,8 % мають преамбулу першого типу, близько 6 % – другого, близько 0,2 % – не містять преамбули (рис. 2).

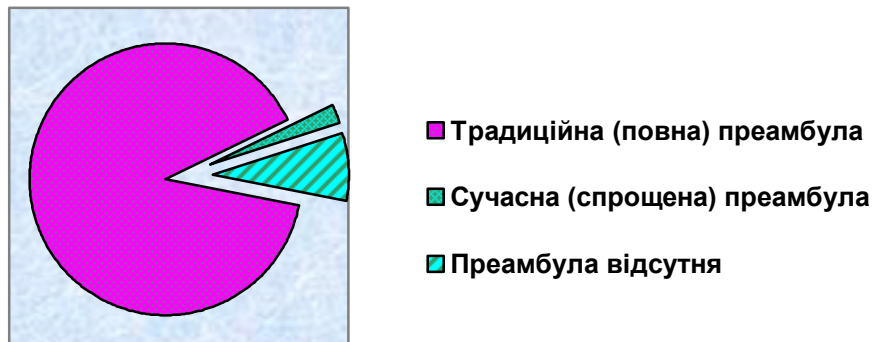

Рис. 2. Типи преамбули установчих документів міжнародних організацій

В основній частині установчого документа подають конкретні норми, принципи та механізми функціонування інституції; документ містить розділи, глави, статті, параграфи, пункти й частини. Такий поділ полегшує користування текстом договору і дає змогу чітко окреслити зміст волевиявлення сторін. Серед ключових питань оформлення установчих документів є пошук оптимального співвідношення правової конкретики, виразності лінгвістичних формулювань і забезпечення достатньої гнучкості положень угоди. З іншого боку, необхідним є встановлення оптимального співвідношення між чітко визначеними правами й обов'язками сторін, загальними деклараціями та закликами.

Як засвідчують результати аналізу, у *прикінцевих положеннях* визначають виключно механізми реалізації договору як такого.

Найтипівішими питаннями, які розглядають у заключній частині, є: порядок перегляду, внесення змін, процедура прийняття угоди сторонами (підписання; ратифікація; прийняття; приєднання; набуття чинності; держави, що можуть стати його учасниками; термін дії; пролонгація; припинення дії; застереження; тлумачення; розв'язання спорів; депозитарій; обмін ратифікаційними грамотами або передання їх на зберігання; реєстрація; автентичність текстів; статус додатків).

Наведемо декілька прикладів формулювання прикінцевих положень: *In faith whereof the representatives of the Governments have signed the present Charter; In witness whereof, the undersigned plenipotentiaries, sign this Convention; And whereas the said Treaty has been signed; In witness whereof, the undersigned, duly empowered, have appended their signatures to this Agreement.*

Прикінцеві положення мають також певні особливості побудови та функціонування, тобто за ними закріплені специфічні мовні засоби оформлення. Широко вживаними є похідні від терміна *to sign* (*to sign – signatory – signature – undersigned*).

Мовною базою установчих документів є загальноживана лексика (86 %) та спеціальна лексика (14 %), яка включає:

- терміни (24 %): *acceptance, accession, admission, allocation, appointment, arrangement, assistance, contribution, representation, implementation, meeting, performance, ratification, cooperation, resignation, withdrawal;*
- терміносполучення (15 %): *to accede to a convention, international community, preparatory agreement, to adopt the Financial Regulations, legal capacity, contracting parties, to assume the functions, meet under the chairmanship of the President, to implement the purposes of the Organization, to establish committees, to assist in implementing programmes;*
- назви посад, інституцій (38 %): *Alternate Director, Board of Directors, Board of Governors, Board of Trustees, Bureau, Chief Executive Officer, Commission, Consortium, Contracting Parties, Council of Ministers, Deputy Director, Executive Committee, Executive Council, Executive Director, Executive Secretary, General Assembly, Governing Body, Headquarters, Plenary Conference, Secretary General, Specialised Committees, Vice Chairman;*
- сталі словосполучення (21 %): *on behalf of, in respect of (for), in keeping with, according to, by reason of, within the competence of, as set forth in the Preamble, with due regard to, in pursuance of, in compliance with, in conformity with, relating to, with a view to, as provided (for) in, subject to, pursuant to, due consideration to, in any other case, in addition to, as given in Article, have agreed as follows, to be opened for signature, acceptance or approval, the English text of the Convention was opened for signature, hereby declare, having regard to the Agreement, to enter (come) into force, the parties welcome and endorse, this Constitution shall enter into force upon signature;*

- архаїзми (2 %): *aforesaid, forthwith, henceforth, hereby, hereinafter, hereof, hereto, peruse, thereafter, therein, thereto, thereunder, therewith, wherein*.

Встановлено відсоткове співвідношення спеціальної лексики у текстах установчих документів міжнародних організацій (рис. 3).

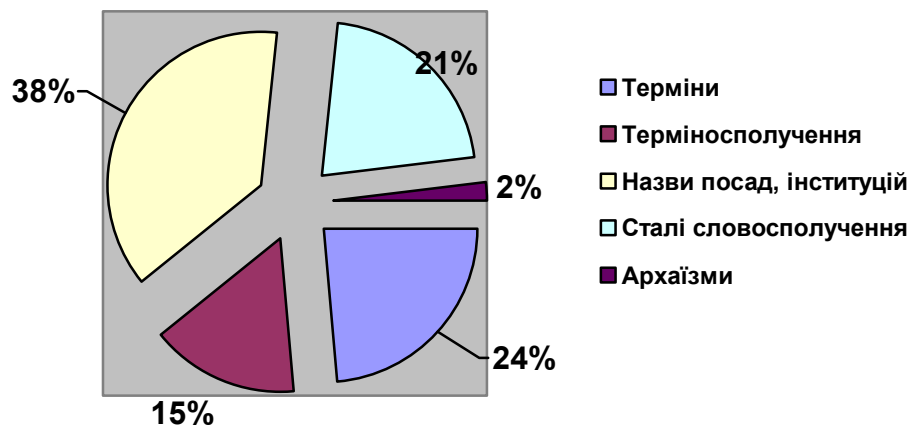

Рис. 3. Використання спеціальної лексики в англійських текстах установчих документів міжнародних організацій

Характерним для текстів установчих документів є вживання термінів латинського та грецького походження, що є однією з ознак приналежності цих документів до дипломатичного стилю. До прикладу: *depository* (від лат. *depositum* – депозитарій) – держава чи міжнародна організація, що бере на себе зобов'язання зберігати текст міжнародного договору, документи про його ратифікацію; *alternate* (від лат. *alternus* – альтернат) – правило, згідно з яким у примірнику міжнародного договору, призначеному для підписання певною договірною стороною, найменування сторони, підписи уповноважених осіб, а також власне текст договору мовою певної договірної сторони розміщують на першому місці; *protocol* (від грец. *protokollon* – протокол) – сукупність загальноприйнятих у міжнародних відносинах правил, що визначають порядок здійснення різноманітних дипломатичних актів, форми відносин між дипломатами та керівними державними діячами різних країн. Ці терміни вживають у контексті діяльності держави чи міжнародної організації.

Імперативний, розпорядчий характер таких документів, як конвенція, статут, конституція, зумовив високу частотність інфінітивів у текстах установчих документів міжнародних організацій (*to facilitate; to maintain; to improve; to determine; to foster; to contribute; to announce; to justify; to promote; to encourage; to serve; to provide; to stimulate; to assist; to establish; to ensure; to adopt; to ratify; to enhance; to create; to coordinate; to develop; to act; to assert; to collaborate; to strengthen*).

На морфологічному рівні помітна висока частотність іменників. Дії та процеси передають віддієслівними іменниками (*implementation; meeting;*

allocation; performance; assistance; withdrawal; contribution; ratification; appointment; arrangements; compensation; development; governance).

Установчі документи міжнародних організацій мають низку синтаксичних особливостей. З'ясовано, що частка складних речень сягає від 59 % до 86 %, а простих – від 18 % до 41 %. Середньостатистичне значення становить 70 % і 30 %, відповідно (рис. 4). Завдяки ускладненому синтаксису створено логічну послідовність висловлень та архітектонічну побудову тексту документа.

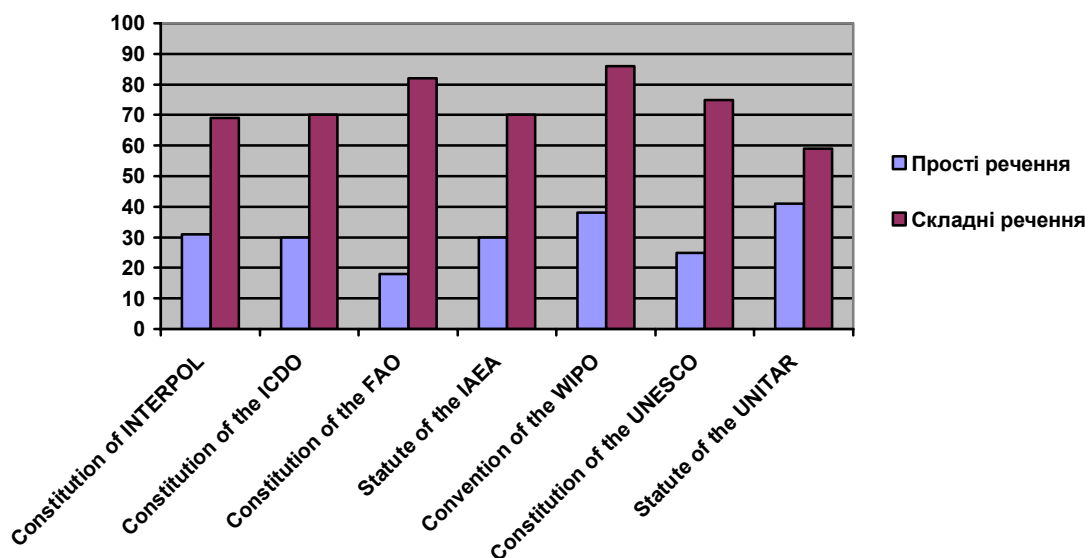

Рис. 4. Співвідношення простих і складних речень у текстах установчих документів міжнародних організацій

В установчих документах спостерігаємо дві суперечливі тенденції, що впливають на синтаксичну структуру документа:

а) прагнення в одному реченні подати якомога більше інформації з метою виразити думку якомога повніше, що проявляється у складному синтаксисі;

б) прагнення до ясності та чіткості викладу як першорядних ознак стилю, що проявляється в діленні тексту на абзаци, які в семантичному плані часто незавершені.

Унаслідок першої тенденції речення набувають максимальної самостійності. Друга тенденція спричиняє появу засобів, що зв'язують абзаци-пункти у надфразову єдність.

Головним принципом побудови установчого документа є принцип цілісності: всі складові договору взаємопов'язані і кожному з них необхідно тлумачити та реалізовувати в контексті інших.

У четвертому розділі «Тексти установчих документів міжнародних організацій та особливості їхнього функціонування» значну увагу приділено питанню приналежності установчих документів міжнародних організацій до дипломатично-регламентаційного підстилю. Детально

проаналізовано функціонально-стилістичні та дискурсні особливості текстів установчих документів міжнародних організацій.

Вимоги до стилю установчих документів міжнародних організацій, що історично склалися, передбачають використання таких маловживаних в інших стилях мови виразів, як *agenda* – порядок денний; *hereinafter named* – нижче перелічений; *extraterritorial status* – екстратериторіальний статус; *as laid down in* – як записано/затверджено; *without prejudice to* – безвідносно/незалежно від; *subject ... to* – за умови тощо.

Стандартизація породжує усталені мовні формули та блоки текстів, які за синтаксичною будовою нагадують словосполучення чи моделі речень: *to act in concert; pecuniary compensation; sheltered person; right to work; to lay the foundations of relations; validity of a Charter; to enter into force; notification is hereby given; to remain in force; to impose an obligation; to enforce the Declaration, in pursuance of the agreement; at request; signatory governments; Contracting States agree as follows; to invalidate the Agreement*. Особливістю стійких словосполучень (мовних формул) є те, що вони нерозчленовано виражають поняття і водночас мають виразну форму синтаксичного словосполучення. За граматичними ознаками вони є словосполученнями, за вживанням – фраземами, які не можна модифікувати.

Тон офіційності установчим документам міжнародних організацій додають мовні засоби, що створюють ефект нейтральності, діловитості й строгості. Насамперед необхідно наголосити на ролі лексичних засобів: слів нейтральних і книжних, іноземного походження, а також архаїзмів, хоча їхня кількість порівняно незначна.

Точність у дипломатичному стилі – це насамперед ретельний підбір лексичних одиниць для передачі смислових відтінків у документах, якої досягають шляхом застосування іменників. Займенники та слова-замінники *that, one* вживають зрідка. З цією ж метою використовують додатки й обставини.

Для точнішого розуміння того чи іншого терміна в установчих документах міжнародних організацій іноді вдаються до його визначення або пояснення в самому тексті, наприклад:

Article 1. DEFINITIONS

(d) «freely convertible currency» shall mean:

(i) currency of a Member which the Fund determines, after consultation with the International Monetary Fund, is adequately convertible into the currencies of other Members for the purposes of the Fund's operations; or
(ii) currency of a Member which such Member agrees, on terms satisfactory to the Fund, to exchange for the currencies of other Members for the purposes of the Fund's operations.

(e) «Governor» shall mean a person whom a Member has designated as its principal representative at a session of the Governing Council.

Текстам установчих документів притаманна стереотипність. Створені традицією штампи для вираження думки вирізняються однозначністю й точністю висловлювань, слугують для економії місця та часу. Іншою формою стереотипності є шаблонні фрази, необхідні для оформлення документа, створення його текстової архітектури.

Дієприкметникові звороти у преамбулі установчих документів міжнародних організацій несуть інформацію про те, що далі слідують констатація та підсумовування викладених фактів, висновок чи рішення. Власне рішення оформляють у другій частині документа, проте вже особовою формою дієслова:

The States Parties to the present Convention,

Having in mind the purposes and principles of the Charter of the United Nations...,

Recalling that the importance of the question of special mission was recognized...,

Believing that an international convention on special missions would complement...,

Realizing that the purpose of privileges and immunities relating to special missions is not to benefit...,

Affirming that the rules of customary international law continue to govern questions not regulated by the provisions of the present Convention,

HAVE AGREED as follows:

Використання форм граматичного часу відіграє важливу роль у формуванні семантичної єдності частин установчого документа (преамбули, основної частини, прикінцевих положень). Зокрема, аналіз засвідчує активне вживання форм *Present Perfect* (53 %) – у цій функції вони наголошують на зв'язку дії з моментом мовлення. Ця форма виконує додаткову функцію – акцентує увагу читача на подальшому факті, який також є важливим. Цьому сприяють лексичні засоби – дієприкметник *(the) following* або дієслово *to follow*. *Present Perfect* разом з дієприкметником *(the) following* неначе розділяє важливість інформації на дві частини: перша – факт угоди, друга – положення договору.

Зафіксовано також вживання у подібному значенні *Past Simple* (19 %). Наприклад: *...the following agreement was concluded between...* Завдяки *Past Simple* тут акцентуюють увагу власне на тексті договору, а не на іншій дії.

Частотність вживання *Present Simple*, що простежуємо у преамбулі та прикінцевих положеннях, сягає приблизно 28 %. Ймовірно, ця форма має таке ж значення, що й у *Present Perfect*. Наприклад: *Now therefore the Parties hereto hereby agree as follows; In witness thereof the Plenipotentiaries sign and seal this Agreement; ... hereby agree as follows; The Governments on whose behalf this Agreement is signed agree as follows; ... do hereby establish.*

Завдяки *Present Simple* наголошують на факті підписання (висновках) тексту угоди чи конвенції, що зближує його з уживанням *Present Perfect*.

Характерно, що перелічені вище часові форми вживають для вираження dokonanoї дії, а не теперішньої.

З точки зору дискурсних особливостей проаналізовано засоби реалізації у текстах установчих документів міжнародних організацій основних характеристик тексту – зв'язності, цілісності, інформативності та завершеності.

Стосовно категорії інформативності як властивості тексту, ми наголошуємо на комунікативному аспекті інформаційного процесу. Установчі документи міжнародних організацій характеризують комунікативну діяльність політиків (держав) і трактуються не лише як правові, а й як документи політичного характеру, що віддзеркалюють процес політичної комунікації між державами чи їхніми представниками; вони є результатом втілення політичної волі держав на міжнародній арені.

Зв'язності тексту досягають за допомогою низки структурних і лексико-семантичних засобів, які у кожному тексті застосовують у найрізноманітніших комбінаціях. Засобами зв'язності слугують сполучники та сполучникові вирази, такі як: *in connection with paragraphs; under special circumstances; in those matters; respectively; with due attention to consideration of; taking into consideration; by reason of.*

До подібних форм зв'язності тексту належать також форми переліку:

a), b), c),

(i), (ii), (iii),

або ж виділення частин висловлювання цифрами:

1), 2), 3).

Перелічені вище способи є логічними, оскільки їхня безпосередня функція полягає у забезпеченні зв'язку та послідовності речень, а також зв'язності часових, просторових, причинно-наслідкових відносин.

Категорію цілісності забезпечують інтеграцією усіх структурно-змістових і смислових рівнів тексту. Цілісність розуміють як сукупність змістової, комунікативної та структурно-граматичної складових тексту документа. До прикладу, незважаючи на поділ в рамках однієї статті установчого договору на абзаци-пункти, з точки зору єдності змісту стаття стає єдиним абзацом.

Цілісність тексту пов'язують із завершеністю тексту. Відповідно, завершеність стосується тільки цілого тексту. Формальний аспект завершеності установчих документів міжнародних організацій передбачає визначену для них схему та забезпечується різноманітними мовними засобами. Наприклад:

Done in Geneva this sixth day of March 1948;

Resolution adopted by the General Assembly on 12 February 1946;

This Constitution shall come into operation on 1 January 1966 and shall remain in force for an indefinite period;

Done in the City of New York this twenty-second day of July 1946, in a single copy in the Chinese, English, French, Russian and Spanish languages, each text being equally authentic.

Зазначимо, що усі текстові категорії, розглянуті поаспектно, активно взаємодіють між собою та тісно переплітаються у тексті.

ВИСНОВКИ

Тексти установчих документів міжнародних організацій є, з одного боку, результатом комунікативної діяльності у процесі міждержавних переговорів, а з іншого – своєрідною декларацією мети, встановленням механізмів діяльності інститутів міжнародного співробітництва. Тексти, створені з метою або внаслідок політичної діяльності, функціонують як прояв політичної комунікації, спрямованої на реалізацію політичних цілей держав. Ці документи закріплюють політичну волю акторів міжнародних відносин. Установчі документи міжнародних організацій трактуємо як продукт політичного процесу і результат застосування міжнародно-правових норм.

З'ясовано, що за своєю структурою та змістом установчі документи є міжнародними угодами. Їхніми структурними одиницями є найменування, преамбула, основна частина та прикінцеві положення. Найуживанішим найменуванням установчих документів міжнародних організацій є термін *agreement*. Прийнято вважати, що існує два типи преамбул: традиційна (повна) і сучасна (спрощена). Аналіз структури преамбул установчих документів міжнародних організацій засвідчує, що у практиці не існує єдиного зразка, хоча загалом спостерігаємо тенденцію до її спрощення та скорочення.

Тексти установчих документів міжнародних організацій вирізняються вживанням спеціальної термінології, кліше, фразових стандартів, архаїзмів, терміносполучень, назв посад та інституцій, характерних для таких документів. Це дає підстави констатувати їхню приналежність до політичного тексту.

За стильовими характеристиками установчі документи міжнародних організацій належать до дипломатично-регламентаційного підстилю.

Установчі документи міжнародних організацій відображають політичну комунікацію і вони транслюють політичну волю людей, держав та міжнародних інституцій. Це пояснюємо тим, що комунікація у формі проведення переговорів, вироблення основних принципів та відображення їх у текстах установчих документів міжнародних організацій відбувається у формалізованих, чітко виписаних обставинах, визначених мотивах та інтенціях, позбавлених емоційності та випадковості.

Отримані результати дослідження текстів можна застосувати як основу у подальших наукових розробках, а також їх можна використовувати для подальшого дослідження та поглибленого тлумачення політичного дискурсу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кучик Г. Б. Особливості застосування спеціальної лексики в установчих документах міжнародних організацій / Г. Б. Кучик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2013. – С. 36–38. – (Серія філологічна ; вип. 36).

2. Кучик Г. Б. До питання дефініювання поняття дискурсу у лінгвістиці / Г. Б. Кучик // Дискурсологія: мова, культура, суспільство : Наукові записки Луганського національного університету : зб. наук. праць. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – № 1(37). – С. 161–168. – (Серія філологічні науки).

3. Бик І. С. Наукові підходи до визначення поняття *політичний дискурс* / І. С. Бик, Г. Б. Кучик // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 24(283). – С. 120–127. – (Серія філологічні науки).

4. Бик І. С. Комунікативні моделі текстів документів міжнародно-правового характеру / І. С. Бик, Г. Б. Кучик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – С. 27–29. – (Серія філологічна ; вип. 55).

5. Кучик Г. Б. Тексти установчих документів міжнародних організацій: лексико-семантичний контент / Г. Б. Кучик // Молодий вчений : науковий журнал. – Херсон. – 2016. – № 4(31). – С. 395–398.

6. Кучик Г. Б. Стилiстичнi риси мови установчих документiв мiжнародних органiзацiй / Г. Б. Кучик // Молодий вчений : науковий журнал. – Херсон. – 2016. – № 5(32). – С. 503–507.

7. Кучик Г. Б. Концептуальные вопросы коммуникативного содержания политического текста / Г. Б. Кучик // European Journal of Literature and Linguistics, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. – Vienna. – 2015. – № 4. – P. 3–6.

8. Кучик Г. Б. Проблема визначення поняття політичного дискурсу у мовознавстві / Г. Б. Кучик // Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірник наукових праць ; за ред. Ф. С. Бацевича. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 148–150.

9. Кучик Г. Б. Политический текст как элемент коммуникативной деятельности в концепции политической лингвистики / Г. Б. Кучик // Приоритетные направления лингвистических исследований: общетеоретические, когнитивные, коммуникативно-прагматические и

функціонально-грамматические аспекты языка : коллективная монография ; под ред. А. Г. Бердниковой. – Новосибирск : СибАК, 2013. – С. 228–245.

10. Кучик Г. Б. Особливості використання термінів в установчих документах міжнародних організацій // Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2010. – С. 41.

11. Кучик Г. Б. Лінгвістична складова структури установчих документів міжнародних організацій / Г. Б. Кучик // Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти : матеріали наукової конференції факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, 8–9 лютого 2011 р. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 170–172.

12. Кучик Г. Б. Категорія інформативності у текстах міжнародно-правових документів / Г. Б. Кучик // Гуманітарна складова вищої освіти: проблеми та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Харків : Національний фармацевтичний університет, 2011. – С. 289–291.

13. Кучик Г. Б. Функціональні особливості використання офіційно-ділового стилю в міжнародно-правових документах / Г. Б. Кучик // Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців, 25 лютого 2011 р. – Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2011. – С. 176–177.

14. Кучик Г. Б. Міжнародно-правові документи як об'єкт політичної лінгвістики / Г. Б. Кучик // Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2012. – С. 108.

15. Кучик Г. Б. Тлумачення міжнародно-правових текстів у контексті концептуалізації політичного тексту / Г. Б. Кучик // Перспективи розвитку філологічних наук : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 травня 2015 р.). – Херсон : Гельветика, 2015. – С. 53–56.

16. Кучик Г. Б. Мова установчих документів міжнародних організацій як засіб виявлення політичної волі держав / Г. Б. Кучик // Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід : збірник тез доповідей (м. Київ, 23 грудня 2015 р.) ; за заг. ред. В. Г. Циватого, Н. О. Татаренко. – К. : ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 112–113.

АНОТАЦІЯ

Кучик Г. Б. Структурно-семантичні та дискурсні особливості англомовних текстів установчих документів міжнародних організацій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016.

У дисертаційній роботі здійснено комплексний аналіз структурних, лексико-семантичних, функціонально-стилістичних та дискурсних особливостей англомовних текстів установчих документів міжнародних організацій. Доведено, що установчі документи міжнародних організацій становлять окремий вид документів міжнародно-правового характеру. З'ясовано, що за своїм змістом установчі документи міжнародних організацій є політичним текстом, оскільки виражають політичну волю держав-учасниць комунікативного процесу на міжнародній арені. Встановлено, що установчі документи міжнародних організацій за формою – це документи дипломатично-регламентаційного підстилю.

Представлено етимологію назв установчих документів міжнародних організацій. Виконано детальний аналіз особливостей організаційної структури текстів установчих договорів з подальшим визначенням характерних особливостей кожного структурного елемента (найменування, преамбули, основної частини, прикінцевих положень). З'ясовано характерні риси використання в англомовних текстах спеціальної лексики – термінів, терміносполучень, архаїзмів, сталих словосполучень, назв посад та інституцій, а також лексем грецького, латинського та французького походження. Доведено, що установчим документам міжнародних організацій притаманні логічність, офіційність, беземоційність, точність, стереотипність. Проаналізовано такі дискурсні категорії, як зв'язність, цілісність, інформативність та завершеність, завдяки яким текст сприймається як єдине ціле.

Ключові слова: текст, установчі документи міжнародних організацій, семантика, дискурс, спеціальна термінологія.

АННОТАЦИЯ

Кучик Г. Б. Структурно-семантические и дискурсные особенности англоязычных текстов учредительных документов международных организаций.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию структурных, лексико-семантических, функционально-стилистических и дискурсных особенностей англоязычных текстов учредительных документов

международных организаций. Доказано, что учредительные документы международных организаций являются отдельным видом документов международно-правового характера. Выяснено, что по своему смыслу учредительные документы международных организаций относятся к политическим текстам, поскольку выражают политическую волю государств – участников коммуникативного процесса на международной арене. Определено, что учредительные документы международных организаций по своей форме являются документами дипломатически-регламентационного подстиля.

В работе представлен этимологический анализ названий учредительных документов международных организаций. Проведен детальный анализ особенностей организационной структуры текстов учредительных договоров с последующим определением характерных особенностей каждого структурного элемента (наименование, преамбула, основная часть, заключительные положения). Определены характерные черты использования в англоязычных текстах учредительных документов международных организаций специальной лексики – терминологии, архаизмов, устойчивых словосочетаний, наименование должностей и институций, а также лексем греческого, латинского и французского происхождения. Доказано, что учредительным документам международных организаций присущи логичность, официальность, безэмоциональность, точность, стереотипность. Проанализированы такие дискурсные категории, как связность, целостность, информативность, завершенность, с помощью которых текст воспринимается как единое целое.

Ключевые слова: текст, учредительные документы международных организаций, семантика, дискурс, специальная терминология.

SUMMARY

Kuchyk H. B. Structural, Semantic and Discursive Peculiarities of English Language Statutory Documents of International Organizations. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Sciences in Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2016.

The thesis is devoted to complex analysis of structural, lexical semantic, functional stylistic and discursive peculiarities of English statutory documents of international organizations. Statutory documents of international organizations are considered to be a separate kind of international legal documents. They are shown to be political texts by their nature, as they are the result of expressing the political will of states – members of the communicative process in the international arena.

The definition of the communicative process in the light of enlargement participants of communication and its interpretation is not only as a personal actor, but also as collective actors as members of the communicative process, which aim

is to conclude an international agreement is improved. The value of text-discourse within the statutory documents of international organizations is analyzed and interdependence and interdependence of these elements is considered.

It is clarified that text of the statutory document is the result of communication (negotiations) between different countries, on the one hand, and a kind of declaration of objectives and mechanisms of institutions of international cooperation, on the other hand. The statutory documents of international organizations are created as the result of political activity, are as manifestation of political communication as well as are aimed at implementing public policy goals, social groups or states. These documents reinforce the political will of the actors of international relations on the international arena.

It is established that statutory documents of international organizations by their form are the documents of diplomatic-regulatory substyle.

The etymological analysis of the titles of statutory documents of international organizations has been presented. The most common name of the statutory documents of international organizations is a term *agreement*. The structural analysis of the characteristics of statutory texts with the following definition of the characteristics of each structural element (title, preamble, main part, final provisions) has been performed. There are two types of preambles: traditional (full) and modern (simplified). The analysis of the preambles of statutory documents of international organizations is stated that in practice there is no single model, but generally seeing a trend towards simplification and reduction.

Through analysis of the characteristics of the organizational structure of the statutory documents a characteristic feature of each structural element – its appropriate terminology content has been revealed. Main features of the use of special terminology – cliches, archaisms as well as Greek, Latin and French terminology in English statutory documents of international organizations have been defined. The statutory documents of international organizations have the following stylistic features: consistency, precision, official and stereotype character. The discursive categories such as connectivity, integrity, information and completeness due to which a text is perceived as a whole have been analyzed.

Key words: text, statutory documents of international organizations, semantics, discourse, special terminology.